

Χρήστου Μαλεβίτση. *Δυτικά της Εδέμ, δοκίμια του εικοστού αιώνα*. Οι εκδόσεις των φίλων. Αθήνα 1990 σελ. 299.

Τα 20 φιλοσοφικά δοκίμια του Χρ. Μαλεβίτση ακροβολίζουν τη σκέψη μας στις εσχατιές της υπαρξιακής μας ευθύνης. Μας εγκαλούν ενώπιον του εσωτερικού μας κριτηρίου. Μας απολεπίζουν από την αλαζονεία να θέλουμε να εκλογικεύσουμε τα πάντα. Μας μεταγγίζουν το ιερό ρίγος από το ωκεάνειο βάθος της ψυχής. Κι ας μη θεωρηθεί ότι πρόκειται για δοκίμια κάποιου νεόκοπου μυστικισμού. Διότι ο στοχαστής τους ευλαβείται όλες τις λειτουργίες της φαουστικής συνείδησης. Επιχαίρει για την πτέρωση της φιλοσοφίας, στην προσπάθειά της να αλώσει το όντως ον. Ασμενίζει την εποποιία της επιστήμης στην τιθάσευση των φυσικών νόμων. Ευφημεί την χαρισματικότητα των καλών τεχνών, που έχουν τη δύναμη να μας ανάγουν στο υπερβατικό.

Η βιοθεωρία όμως του φιλοσόφου είναι «μελέτη βροτεΐη». Επικεντρώνεται δηλ. στο μέγα γεγονός της υπάρξεως. Στη θαυμαστή διάνοιξη των πνευματικών οριζόντων. Στο άχτιστο εσωτερικό φως της υπόστασης. Εκεί που λειτουργεί αενάως το θαύμα. Εκεί που το πεπερασμένο ον γίνεται κομιστής ενός απείρου νοήματος. Όπου ο ελάχιστος χρόνος της αυτοσυνείδησης εστιάζει τη λάμψη του αιωνίου. «Είπαμε», γράφει, «πως ζούμε ένα ιλιγγιώδες συμβαίνον: το υπάρχειν, το οποίον ανεδύθη από το μηδέν και κινδυνεύει να καταποθεί από το μηδέν. Γιατί να υπάρχει αυτό που υπάρχει; Τι σημαίνει υπάρχειν; Και τι σημαίνει μη υπάρχειν; Τα ερωτήματα απλώς διατυπώνουν την απορία. Διότι δεν γνωρίζουμε, όχι μόνο να απαντήσουμε σε αυτά, αλλά ούτε και να τα θέσουμε ορθά. Ωστόσο αυτά τα ερωτήματα που συγκεντρώνονται γύρω από το θεμελιώδες ερώτημα: «Γιατί να υπάρχει το Είναι και όχι το Μηδέν;» συνιστούν την αφετηρία του φιλοσοφικού λογισμού, η οποία πηγάζει από τη συναίσθηση του ιλιγγιώδους συμβαίνοντος. Αυτό το συμβαίνον το ζει η συνείδηση ως κορυφαία κατάστασή της, που την αφορά όχι απλώς διανοητικώς, αλλά υπαρξιακώς, επειδή είναι η μοίρα της. Αν η συνείδηση συναισθανθεί το τραγικό και μυστηριακό βάρος της μοίρας της, θα στραφεί πιθανότερα προς θρησκευτικού τύπου διεξόδους. Αν εμπλακεί περισσότερο στην απορία θα στραφεί μάλλον προς τη διανοητική διεργασία της τελευταίας, που είναι η φιλοσοφική. Αν αφαρπαχθεί περισσότερο από την απaráμιλλη γοητεία του ιλιγγιώδους συμβαίνοντος η συνείδηση θα στραφεί πιθανότερα προς την ποίηση — προς τη μεγάλη ποίηση βεβαίως. Διότι μεγάλη είναι η δραστηριότητα της συνείδησης που αντιμετωπίζεται με το ιλιγγιώδες συμβαίνον, και μόνον. Αν δεν λάβει χώρα αυτή η ριζική αντιμετώπιση, τότε δεν υπάρχει τίποτε το μεγάλο — ούτε στην ποίηση, ή στην καλλιτεχνία γενικά, ούτε στη φιλοσοφία, ούτε στη θρησκευτικότητα». (σελ. 115).

Στη γυμνασμένη σκέψη του Χρ. Μαλεβίτση φυσάει ένας δυνατός άνεμος από το πέλαγος του βίου και από το μέλλον του κόσμου. Ο λόγος του έρχεται σε εύθετη ώρα. Διότι ύστερα από τρεις αιώνες νοησιαρχικής οίησης και νευρωτικού επιστημονισμού, ύστερα από την απομυθοποίηση του μεσσιανισμού της αταξικής κοινωνίας, τη στιγμή που ο πολυμέριμνος άνθρωπος πνευστιά από το πελιδνό όραμα της υλικής αφθονίας, η υπαρξιακή χαλεπότης φέρεται ως κάρφος αχύρου επί των υδάτων. Και τούτο διότι έχει καλυφθεί από την τέφρα της λησμονιάς του εαυτού της. Έχει αποξενωθεί ανεπιγνώστως από την οντολογική προνομία της. Περιφέρεται στα τρίστρατα του κόσμου ρακένδυτη και λιμοκτονούσα για ένα νόημα. Φυγάς θεόθεν και αλήτις. Γι' αυτό και ο λόγος της εποχής μας κατάντησε πλαταγιστικός και μάταιος. «'Αριστος λαλείν, άδυνατότατος λέγειν».

Ο Χρ. Μαλεβίτσης διαθέτει μια χαρισματική παρρησία. Έχει το θάρρος να μιλάει για κείνα που άλλοι δεν τολμούν να ακούσουν. Αντιστρέφει δηλ. τις πνευματικές προτεραιότητες της εποχής μας. Καταδεικνύει ότι οι τρεις δρόμοι των δοκιμίων του, ο δρόμος του «Μύθου», του «Λόγου» και του «Πνεύματος» εκκινούν από ένα και το αυτό αήττητο βάθος του λογικού όντος. Το πνεύμα πνει από το μυστήριο και υπαινίσσεται μεταφυσικές απολήξεις. Κάτι που ο άνθρωπος ψυχανεμίζεται, αλλά δεν θα το μάθει ποτέ. Διότι «ψυχής πείρατα ίών οὐκ ἄν ἐξεύροιο πᾶσαν ἐπιπορευόμενος ὁδόν». Ιδού ο υπέρτατος νόμος του ανεξήγητου.

Στο δοκίμιο «Ο Μύθος και το Δράμα της Υπάρξεως» επαναανακαλύπτουμε τα αρχέτυπα της ψυχικής μας ζωής. Τα ζώπυρα του πνεύματος. Αναπλέουμε τα σκολιά ρεύματα του μεταφυσικού ποταμού που μας ταξιδεύει στο χρόνο και στο μυστήριο. Ο έκκεντρος Μύθος, που χλευάστηκε από τα άφορα μυαλά και λοιδορήθηκε από τη φρεναπάτη του αιώνα μας, αναδύεται και πάλι από τα έγκατα του ανθρώπου. Το δικαιούται άλλωστε. Διότι είναι αυτός που εσπαργάνωσε και εβρεφούργησε το πνεύμα του.

«Οφείλουμε όμως», γράφει ο συγγραφέας, «να προβούμε σε μια δεύτερη διευκρίνιση. Ενώ ομολογούμε πως ο μύθος είναι απαραίτητη συνθήκη της υπάρξεώς μας, λέμε κατόπιν ότι στην εποχή μας τούτος έχει εκλείψει. Πράγματι έχει εκλείψει το μέγα θάμβος του από τη σύγχρονη ψυχή, όμως έχουν παραμείνει οι τρόποι του και οι σκληρές, συνεπώς, ανθεκτικές «δομές» του. Συμβαίνει όμως και κάτι άλλο. Οι εποχές του μύθου εξελάμβαναν τον μύθο ως φυσική αντικειμενική πραγματικότητα. Άρα και η δική μας εποχή δεν μπορεί να αντιληφθεί πως μέγα μέρος από αυτό που η σύγχρονη συνείδηση το θεωρεί αντικειμενική πραγματικότητα, δεν είναι παρά μύθος. Και αυτό θα αποδειχθεί αργότερα. Ήδη ζούμε αυτή τη συνειδητοποίηση. Ο μαρξισμός από επιστήμη που εθωρείτο απεδείχθη μύθος και απολακτίστηκε. Οι σύγχρονες, μυθικές λειτουργίες εντοπίζονται στα κοινωνικά κινήματα, στα μυθιστορήματα, στον κινηματογράφο, στην προσδοκία του καταναλωτικού παραδείσου και σε άλλα πολλά. Και είναι πολύ πιθανόν να ενσκήψει νέα εποχή μεγάλου μύθου, ο οποίος θα είναι παντελώς διαφορετικός από τον μέχρι τώρα και θα παρουσιασθεί ως μια νέα και απολύτως πιστευτή πραγματικότητα —μέχρι να ξεφτίσει και αυτή». (σελ. 85).

Τα δοκίμια: «Στο κατώφλι της τρίτης χιλιετίας», «Η ώρα της φιλοσοφίας», «Ο φιλοσοφικός αυγασμός», «Η γιγαντομαχία περί της Ουσίας», «Μάρτιν Χάιντεγκερ, ο φιλόσοφος του όντος», για ν' αναφέρουμε κάποιους δείκτες πορείας, αποτελούν μια φιλοσοφική έφοδο ύψους. Ένα ιδιοφυές σχόλιο στο υπαρξιακό τοπίο, σα μια προσθήκη στο φως του. «Εγείρεται όμως», γράφει,

«σοβαρό το ζήτημα, κατά πόσον η διαύγεια αυτή είναι έσχατα αληθινή. Ο διαυγασμός της συνείδησης εγγίζει την οριστική διαφάνεια, αυτό που συνήθως λέμε «απόλυτη αλήθεια»; Ή με εκμυθευτική διατύπωση, η γνώση μας είναι και γνώση του «Θεού»; Διότι αν δεν είναι έστω προσεγγιστικά, έστω αμυδρά, τότε εν τέλει είναι αυταπάτη, μια ψευδής διαύγηση, πράγμα που σε σχέση με την «απόλυτη αλήθεια» είναι σκοτισμός μάλλον παρά διαυγασμός. Στην ουσία πρόκειται για αργό ερώτημα. Δεν επιδέχεται απάντηση. Επειδή τούτη προϋποθέτει αυτό ακριβώς που ζητούμε.

Παραταύτα, ο διαυγασμός, έσχατος ή όχι, παραμένει θαυμαστό γεγονός. Και μόνο η θαυμασιότητά του είναι ένας δείκτης που του προσδίδει εσχατολογική διάσταση. Φανερόνεται ως διαιώνια προσπάθεια να αρθεί η αχλύς που περισκεπάζει το νου μας, προκειμένου να αναφανεί ο εύδιος ουρανός της οντοφάνειας. Η δε πορεία από το λιγότερο προς το περισσότερο ίσως να μην είναι η σταδιακή προσέγγιση προς το απόλυτο, αλλά αυτή τούτη η δραματική ζωή του 'Οντος ως εσωτερικότητας». (σελ. 127).

Πολύ σπάνια γράφονται στις μέρες μας βιβλία που να μας κάνουν όχι μόνο να στοχαστούμε βαθιά, αλλά και να ζήσουμε «κατ' αλήθειαν και κατά δόξαν», όπως συμβαίνει με το Δυτικά της Εδέμ. Άλλωστε ο υποδειγματικά αναλυτικός στοχασμός του Χρ. Μαλεβίτση δεν είναι μόνο βαθύνους αλλά και αβρός. Δεν είναι μόνο αφυπνιστικός αλλά και ζείδωρος. Αποτελεί ένα γλωσσικό εγκαλλώπισμα διάβροχο από τη μουσικότητα του ελληνικού λόγου. Περιβάλλεται από ένα μαγνητικό ρευστό, το οποίον, ως ποιητικός γνώφος, καθιστά τις σκέψεις λεπτούφεις. Θάλπος και θάμβος του νου.

Μέθεξη θα ονομάσω τη μελέτη αυτού του ιερού κειμένου. Ιερού με την έννοια ότι ανάγει την εξωτερικότητα του κόσμου σε κάποιες υπαρξιακές σταθερές. Σε κάποια νοήματα «δυνατά κι ελεύθερα σαν ευτυχίες». «Έτσι που να μπορεί εκείνο που γεννά ο άνθρωπος να ξεπερνά τον άνθρωπο δίχως να τον καταπιέζει».

Βαδίζοντας Δυτικά της Εδέμ είναι «σα να εισχωρούμε στον κίνδυνο και στο θάμα», όπως λέει κι ο ποιητής. Σα ν' ανακαλύπτουμε έναν ασύμμετρο κι έκπαγλο κόσμο, που βρίσκεται όμως μέσα σ' αυτόν εδώ. Σα να υψωνόμαστε από τα μέσα μας φως προς μια μυστική κορυφή, όπως ακριβώς γίνεται

«όταν αλλάζει κοίτη ο χρόνος
και γυμνούς από έγνοια επίγεια
σ' άλλα νοήματα μας οδηγεί» (Ελύτης Οδ.)

ΒΡΕΤΑΚΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
ΠΕΙΡΑΙΑΣ

Dimitris Papadis, *Die Seelenlehre bei Alexander von Aphrodisias*, Bern - Frankfurt/M. - New York - Paris (Peter Lang) 1991.

Ο συγγραφέας του βιβλίου κ. Δημήτριος Παπαδής εργάσθηκε για τή συγγραφή του επί χρόνια πολλά, και πρίν ακόμη ένταχθεί στό Κέντρο Φιλοσοφίας, ένω σπούδαζε μεταπτυχιακά στό Πανεπιστήμιο του Würzburg τής Γερμανίας. Η αξία του βιβλίου, γραμμένου σέ γερμανική γλώσσα, επικυρώνεται και από τήν έγκρισή του ως διατριβής για τήν απόκτηση του τίτλου του 'Υφηγητού του Πανεπιστημίου του Würzburg, αλλά και από τή συνηγορία του άντεπιστέλλοντος μέλους τής 'Ακαδημίας, κράτιστου 'Ιστορικού τής 'Ελληνικής φιλοσοφίας, κ. Olof Gigon πρός έκδοσή του από τόν Οίκο Peter Lang τής Βέρνης τής 'Ελβετίας. Έξ άλλου μέ τήν έκδοση του βιβλίου αυτού πληρώνεται σπουδαίο κενό τής αναφερομένης στόν 'Αριστοτελισμό βιβλιογραφίας.

Ο τίτλος του βιβλίου σημαίνει ότι θέμα του είναι ή περί ψυχής διδασκαλία του 'Αλεξάνδρου του 'Αφροδισιέως. Έξ άλλου, στόν Πρόλόγό του δηλώνεται ότι ή πε-